

Μνήμων

Τόμ. 34 (2015)

ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΜΕΛΕΤΗΣ ΝΕΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ

ΜΝΗΜΩΝ

ΜΕΛΕΤΕΣ

ΜΑΡΙΝΟΣ ΣΑΡΗΓΙΑΝΝΗΣ, Μια πλαστή πηγή για τις σφαγές του 1821 στη Θεσσαλονίκη: ο «Χαϊρουλλάχ Εφέντης» του Αβράαμ Ν. Παπάζογλου ►
ΧΡΗΣΤΟΣ ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΟΥ, Βενεζολισμός και εθνικό παρόδιον: το έργο της Κεντρικής Επιτροπής Εκατονταετηρίδας (1928-1933) ►
ΒΑΣΙΛΗΣ Α. ΜΠΟΓΙΑΤΖΗΣ, Ένας ξένος εναντίον φιλελευθερισμού και κομμουνισμού: ο Παναγιώτης Κανελλόπουλος στο Αρχαίον της Φιλοσοφίας και Θεωρίας των Επιστημών ►
ΣΠΥΡΟΣ ΔΗΜΑΝΟΠΟΥΛΟΣ, Αστικός γόρος, κοινωνικά υποκείμενα και τουριστική ανάπτυξη. Η περίπτωση του Ηρακλείου, 1945-1960 ►
ΑΚΗΣ ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΣ, Οι τεχνολογικές αλλαγές στην παραγωγή εφημερίδων και ο αντίκτυπός τους στους εργατές Τύπου. Η περίπτωση της Πάτρας μετά τον Β Παγκόσμιο Πόλεμο ►
ΔΕΣΠΟΙΝΑ ΙΩΣΙΦΙΔΟΥ, Ψυχής φάρμακα και ψυχής ιατρεία: βιβλία και βιβλιοθήκες στην ελληνορωμαϊκή αρχαιότητα

ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ

ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΟΣ Ε. ΣΚΑΛΑΒΕΝΤΗΣ, Η θύρα του Εθνικού Ιδρύματος Ερευνών (1958) και το δίλημμα: η ελληνική έρευνα μοχλός της εγχώριας ανάπτυξης ή συμβολή στο διεθνές μέτωπο της επιστήμης ►
Νισσαλλική ακουστική προσωπογραφία. 12.000 προσωπογραφίες στο διαδίκτυο

ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΟΥ ΤΟΜΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΙΑ ΚΑΙ ΤΥΠΟΓΡΑΦΟΙ

ΜΑΡΙΑΖΑ ΜΗΤΣΟΥ, Ο Χρυσός Μανουσαρίδης και η σκεπή της «δικανο-δικής κινήσεως» ►
ΠΟΙΗ ΠΟΛΕΜΗ, Τυπογραφικές ανθρωποτυπογραφίες ►
ΓΙΩΡΓΟΣ ΜΑΤΘΙΟΠΟΥΛΟΣ, Μια νέα αναλυτική και ερμηνευτική θεώρηση των απαρχών της ελληνικής τυπογραφίας

ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΣΙΕΣ

Ελένη Φεσσά-Ερμανουήλ, Σπυρίδων Γ. Πουμπίδης, Έλλη Λεμονίδου, Άννα Καρακατσούλη, Κατερίνα Μπρέζικουλη, Σταυρούλα Α. Βερρόρου, Παναγιώτης Ζεστανάκης, Χρήστος Λούκας, Κώστας Γαργανάκης, Τζελίνκα Χαριλάου

34

ΑΘΗΝΑ 2015

Μαρία Δαμηλάκου, Ιστορία της σύγχρονης Λατινικής Αμερικής. Από το τέλος της αποικιοκρατίας μέχρι σήμερα, Αθήνα, Αιώρα, 2015

ΧΡΗΣΤΟΣ ΛΟΥΚΟΣ

doi: [10.12681/mnimon.10192](https://doi.org/10.12681/mnimon.10192)

Copyright © 2016, Μνήμων

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

ΛΟΥΚΟΣ Χ. (2016). Μαρία Δαμηλάκου, Ιστορία της σύγχρονης Λατινικής Αμερικής. Από το τέλος της αποικιοκρατίας μέχρι σήμερα, Αθήνα, Αιώρα, 2015. *Μνήμων*, 34, 290–293. <https://doi.org/10.12681/mnimon.10192>

τότητες αξιοποίησης του θεωρητικού οπλοστασίου που προσφέρει η πρόσφατη στροφή των κοινωνικών επιστημών στη μελέτη του χώρου (η λεγόμενη «χωρική στροφή») και οι προεκτάσεις της, όπως η «στροφή στις κινητικότητες».¹⁶ Σε ένα έργο όπου η χωρική προοπτική είναι εμφανής σε πολλά σημεία, ενδεχομένως περισσότερες θεωρητικές αναφορές θα προσέφεραν επιπλέον αποχρώσεις στην ήδη πολυεπίπεδη ανάλυση. Η τελευταία παράτηση αντανακλά το προσωπικό μου ενδιαφέρον για τον αθλητισμό και τους ρόλους του στην οργάνωση των νεανικών πολιτισμών: η σημασία του ποδοσφαίρου στη διαμόρφωση του μαζικού πολιτισμού της Αργεντινής και οι χρήσεις του αθλήματος από την πολιτική

εξουσία έχουν αναλυθεί διεξοδικά από τους ιστορικούς.¹⁷ Το ζήτημα αυτό παραμένει αφανές στο βιβλίο. Σε κάθε περίπτωση, το βιβλίο της Manzano προσφέρει μια πολύ αξιόλογη ανάλυση για τους μετασχηματισμούς των νεανικών πολιτισμών στην Αργεντινή. Πρόκειται για ένα χρήσιμο ανάγνωσμα για τον ιστορικό που ενδιαφέρεται για αντίστοιχες θεματικές στην Ελλάδα και αναζητεί συγκριτικές αναφορές (και) εκτός του «οικείου» ευρωπαϊκού περιβάλλοντος, αλλά και για ένα έργο που χρησιμοποιώντας ένα σύγχρονο μεθοδολογικό οπλοστάσιο διατυπώνει προκλητικές υποθέσεις και μπορεί να κεντρίσει την προσοχή κάθε αναγνώστη που ενδιαφέρεται για τη σύγχρονη κοινωνική και πολιτισμική ιστορία.

χρησιμοποιήσει η συγγραφέας βλ. V. Manzano, *ό.π.*, σ. 302.

16. Βλ. ενδεικτικά, Barney Warf και Santa Arias (επιμ.), *The Spatial Turn. Interdisciplinary Perspectives*, Routledge, Νέα Υόρκη 2009· Thomas Faist, «The Mobility Turn: a New Paradigm for the Social Sciences», *Ethnic and Racial Studies* 36.11 (2013), σ. 1637-1646.

ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΖΕΣΤΑΝΑΚΗΣ

17. Για το ζήτημα αυτό βλ. αναλυτικά Vic Duke και Liz Crolley, «Fútbol, Politicians and the People: Populism, and Politics in Argentina», *International Journal of the History of Sport* 18.3 (2001), σ. 93-116.

Μαρία Δαμηλάκου, *Ιστορία της σύγχρονης Λατινικής Αμερικής. Από το τέλος της αποικιοκρατίας μέχρι σήμερα*, Αθήνα, Αώρα, 2015, 312 σ.*

Η συγγραφή μιας γενικής ιστορίας είναι μια πρόκληση αλλά και μια σοβαρή υπόθεση, γιατί προϋποθέτει βαθιά γνώση της σχετικής ιστοριογραφικής παραγωγής για πολλά επί μέρους κοι-

νωνικά πεδία, ώστε ο συγγραφέας να έχει την αίσθηση ότι συνέλαβε τον παλμό της ιστορικής εξέλιξης της χώρας που μελετά. Η πρόκληση γίνεται ακόμη μεγαλύτερη, όταν επιχειρείται να καλυφθεί συγχρόνως η πορεία στον χρόνο πολλών χωρών, έστω και αν αυτές αποτελούν μια γεωγραφική ενότητα με κοινές τύχες. Συνήθως τέτοιες

* Το κείμενο είναι από την παρουσίαση του βιβλίου στο βιβλιοπωλείο «Πλειάδες» (30.11.2015).

συνθέσεις προέρχονται από ιστορικούς που έχουν διανύσει το μεγαλύτερο μέρος της ζωής τους και θέλουν, εν είδει κατασταλαγμένης πείρας, να τολμήσουν τη μεγάλη, συνολική σύνθεση που πάντοτε ονειρεύονταν. Ευτυχώς η Μαρία Δαμηλάκου θέλησε να παραβεί αυτόν τον συνήθη κανόνα και, αν και απέχει πολύ από το να είναι ηλικιακά ώριμη, μας έδωσε μια *Ιστορία της σύγχρονης Λατινικής Αμερικής* που εκπλήσσει για την ωριμότητα της ιστορικής της σκέψης.

Πώς έγινε αυτό κατορθωτό; Πρώτα, η συγγραφέας είχε δημιουργικά αφομοιώσει τις πιο προχωρημένες ιστορικές ερμηνευτικές προσεγγίσεις σχετικά με τις χώρες της Λατινικής Αμερικής, από την απελευθέρωσή τους έως σήμερα. Είχε έτσι συλλάβει μερικές βασικές σταθερές που, παρά τις ιδιομορφίες κάθε χώρας, διατρέχουν την ιστορία των τελευταίων διακοσίων χρόνων όλης της Λατινικής Αμερικής: η βαριά κληρονομιά που άφησε η ισπανική κυριαρχία, το δημογραφικό πρόβλημα που οδήγησε στην άφιξη εκατοντάδων χιλιάδων, Ευρωπαίων κυρίως, προσφύγων, η μεγάλη ιδιοκτησία και η έντονη κοινωνική ανισότητα, ο μεγάλος πλούτος της χώρας που τον νέμονταν λίγοι, οι απόπειρες εκσυγχρονισμού και οι αντιστάσεις των παραδοσιακών ηγεσιών, η εισβολή των πολλών στην πολιτική και η βίαιη ανακοπή ενός εκδημοκρατισμού, οι οικονομικές και άλλες επεμβάσεις ξένων δυνάμεων, ο καταλυτικός ρόλος των στρατιωτικών στις εξελίξεις, από το 1930 και μετά, οι ενισχυόμενες από τις ΗΠΑ δικτατορίες, ο ιδιόρρυθμος κυβερνητικός λαϊκισμός, οι επιτυχημένες και μη επαναστάσεις και τα όριά τους κ.λπ.

Αλλά η επάρκεια του νέου βιβλίου

της Δαμηλάκου δεν οφείλεται μόνον στην ικανότητά της να χειρίζεται επιδέξια και δημιουργικά ό,τι καλό είχε ήδη γραφτεί για τους λαούς της Λατινικής Αμερικής· οφείλεται επίσης στην οξυμένη και απτή αίσθηση που η ίδια έχει αποκτήσει για τους λαούς αυτούς και την ιστορία τους, δεδομένου ότι έχει για αρκετά χρόνια ζήσει και ερευνήσει επί τόπου, στην Αργεντινή κυρίως. Το παρόν πόνημα δεν είναι μόνον το δημιούργημα μιας εργασίας γραφείου, αρχείων και βιβλιοθηκών, αλλά και προϊόν της άμεσης επαφής με ανθρώπους, χώρους και τεκμήρια, που δίνουν μια άλλη διάσταση στη σκέψη του ιστορικού.

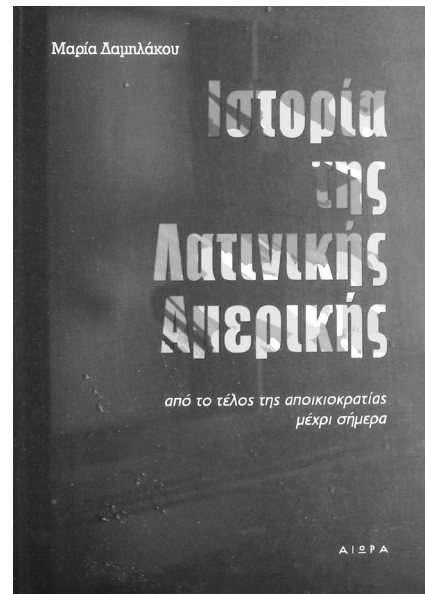
Η Δαμηλάκου είδε τα ορυχεία της Χιλής, όπου χιλιάδες ντόπιοι και μετανάστες δούλεψαν, πέθαναν στις στοές, απέργησαν, πυροβολήθηκαν από τους επιστάτες των ιδιοκτητών. Βρήκε τα γράμματα που αντάλλασσαν με τις οικογένειές τους και συγκινήθηκε με τις προσδοκίες τους, πολλές φορές ματαιωμένες. Διέτρεξε την απέραντη πάμπα και η εικόνα της την βοήθησε να καταλάβει καλύτερα την πλούσια αγροτική της παραγωγή, τα αναρίθμητα κοπάδια της, τους γκάουτσο, τι σήμαινε να είσαι καλλιεργητής ή ιδιοκτήτης εκτάσεων όσο η δική μας Πελοπόννησος ή η Εύβοια. Είδε τα υπολείμματα των εργοστασίων κατάψυξης κρέατος, που για πολλές δεκαετίες έθρεψαν τους Ευρωπαίους. Είδε τον πλούτο της αστικής ολιγαρχίας αποτυπωμένο σε ιδιοκτησίες και δημόσια κτήρια στις πόλεις, διέτρεξε τις πλατείες, όπου δραματίστηκαν σημαντικά γεγονότα. Ιδιαίτερα στάθηκε συχνά στην πλατεία μπροστά στο προεδρικό μέγαρο στο Μπουένος Άιρες, για να δει με συγκίνηση την εβδομαδιαία πορεία που κά-

νουν οι μανάδες και οι γιαγιάδες των εξαφανισμένων από τη δικτατορία, διεκδικώντας την αλήθεια για τους συγγενείς τους. Περπάτησε σε λιμάνια που άλλοτε έσφυζαν από ζωή. Ένωσε στο Ξενοδοχείο των Μεταναστών το δράμα αλλά και τις προσδοκίες τους. Μίλησε με ανθρώπους που μετέφεραν παλαιότερες και πρόσφατες μνήμες για όσα συνέβησαν. Έζησε μαζί τους τα μικρά και τα μεγάλα προβλήματα που τους απασχολούν σήμερα.

Όλα αυτά και φυσικά πολλά ακόμη την όπλισαν με μια ιδιαίτερη ευαισθησία, ώστε να μπορεί να διαβάσει και πίσω από τις γραμμές όσα αποτυπώνονταν σε πληροφορίες και ερμηνείες. Με δύο λόγια, η επιτυχία της συγγραφής της οφείλεται σε μεγάλο βαθμό στη δυνατότητα αλλά και την ικανότητα που είχε να διαπλέξει τις δικές της εμπειρίες του παρόντος με τα ιστορικά στοιχεία του παρελθόντος. Ας δώσω ένα παράδειγμα: ο τόσο ικανός τρόπος που σκιαγραφεί το περονικό καθεστώς και αυτό του Βάργας στη Βραζιλία, και γενικότερα το φαινόμενο του λαϊκισμού στη Λατινική Αμερική, οφείλεται, νομίζω, στην προσεκτική επιτόπια παρατήρησή της ως προς την εξέλιξη του φαινομένου αυτού στη σύγχρονη εποχή.

Μια σύνθεση για τόσες πολλές χώρες και για μια περίοδο διακοσίων χρόνων δεν θα μπορούσε να τα περιλάβει όλα. Χρειαζόταν μια αφαίρεση και μια επιλογή για το πού θα έπεφτε το βάρος της αφήγησης. Εδώ, χωρίς να αποσιωπώνται και οι άλλες πλευρές της κοινωνίας, το βάρος έπεσε στις οικονομικές και κυρίως τις πολιτικές εξελίξεις. Νομίζω ότι επιδιώχθηκε να φανεί, πάντα με ιστορικά κριτήρια, η ματαίωση, από εγγενείς παράγοντες αλλά και ξέ-

νες επεμβάσεις, των οραματιστών μιας άλλης Λατινικής Αμερικής, που θα είχε όλες τις δυνατότητες να διαδραματίσει έναν πιο ουσιαστικό και δίκαιο ρόλο για την πλειονότητα των ποικίλων πληθυσμών της. Ο αναγνώστης έχει την αίσθηση αυτών των «χαμένων» ευκαιριών και οπλίζεται με μια καλή γνώση για να καταλάβει τους στόχους αλλά και τα όρια και τις υπερβολές του πει-

ράματος για μια άλλη κοινωνική και πολιτική οργάνωση, την οποία επιχειρούν στις μέρες μας μερικές χώρες της Λατινικής Αμερικής. Γενικά, όποιος διαβάσει το βιβλίο αυτό, πέρα από τις ιστορικές γνώσεις που θα αποκομίσει, θα έχει πιο διευρυμένα κριτήρια για να αντιληφθεί τα όσα γίνονται σήμερα στη Λατινική Αμερική. Το τελευταίο τμήμα του βιβλίου, που επιγράφεται «Προκλήσεις του παρόντος, προοπτικές του μέλλοντος», είναι μια εξαιρετη σύνοψη του τι διακυβεύεται τον 21ο

πλέον αιώνα στις χώρες της Λατινικής Αμερικής.

Η Δαμηλάκου έχει επί πλέον το χάρισμα να γράφει απλά και ωραία, μια διαπλοκή του ιστορικού λόγου με τη λογοτεχνία. Έτσι, ενώ ικανοποιεί τον επαγγελματία ιστορικό, με τις αυξημένες πολλές φορές απαιτήσεις του, προσφέρει και στον φιλόστορα αναγνώστη ένα συνεκτικό και χρήσιμο κείμε-

νο που διαβάζεται ευχάριστα. Έχουμε δηλαδή το αποτέλεσμα μιας υψηλού τύπου εκλαΐκευσης, όπου ο ιστορικός λόγος κρατά όλον τον αναγκαίο για ένα γενικό έργο οπλισμό του και συγχρόνως ο λόγος αυτός προσφέρεται και για τον μη ειδικό που θέλει να βασίσει τις γνώσεις του σε υπεύθυνα κείμενα.

ΧΡΗΣΤΟΣ ΛΟΥΚΟΣ

Γιώργος Κόκκινος, *Το Ολοκαύτωμα. Η διαχείριση της τραυματικής μνήμης – θύτες και θύματα*, Αθήνα, Gutenberg, 2015, 376 σ.

Με το νέο του βιβλίο ο Γιώργος Κόκκινος προτείνει ένα εντυπωσιακό ως προς τη σύνθεση και τη συγκριτική του διάσταση πανόραμα της διαιδαλώδους διαδρομής της μνήμης –ή μάλλον των μνημών– του Ολοκαυτώματος στη μεταπολεμική και σύγχρονη ευρωπαϊκή ιστορία.

Αφετηριακό επιχείρημα στη μελέτη του Κόκκινου είναι ότι ο μετανεωτερικός δυτικός κόσμος βρίσκεται σε μια σχέση μόνιμης δυσχερούς αναμέτρησης με το τραυματικό παρελθόν του 20ού αιώνα. Ο συγγραφέας υπογραμμίζει την υποταγή της σημασιολογίας του ιστορικού χρόνου σε σκοπιμότητες και σε εμφανώς ιδεολογικές χρήσεις. Διαλεγόμενος με το ερμηνευτικό σχήμα των «καθεστώτων ιστορικότητας» του Francois Hartog, ο Κόκκινος ασκεί κριτική στον θριαμβεύοντα παροντισμό της σύγχρονης δυτικής σκέψης, ο οποίος είτε εξοβελίζει, είτε εργαλειοποιεί το παρελθόν, υποτάσσοντάς το στις κανονιστικές επιταγές της παροντικής πραγματικότητας. Είναι, ακόμη, ιδιαίτερα δριμύς στην κριτική του στον ρι-

ζοσπαστικό μεταμοντερνισμό, ο οποίος επιφέρει τη σύγχυση της ιστορίας με τη μνήμη, σχετικοποιεί τα όρια μεταξύ ιστοριογραφίας (η παραγωγή των ειδικών, των επαγγελματιών) και της δημόσιας ιστορίας, αυτού του παλίμψηστου από εναλλακτικές και συχνά αντιθετικές ανασυγκροτήσεις του παρελθόντος, που προωθούν τα ΜΜΕ, ομάδες ειδικών συμφερόντων ή και ιστορικά αποκλεισμένες ομάδες. Εν τέλει, η παραδειγματικότητα της μετανεωτερικής ιστορικής συνείδησης απορρέει, κατά τον Κόκκينو, αφενός από την επίγνωση της καταστροφικής εμπειρίας του πρώτου μισού του 20ού αιώνα και αφετέρου από την απομυθοποίηση των κάποτε κυρίαρχων προταγμάτων χειραφέτησης, όπως αυτή δρομολογήθηκε με την κατάρρευση του υπαρκτού σοσιαλισμού και την εδραίωση της ψευδαισθησης του «τέλους της ιστορίας», μέσα από τη θριαμβευτική και «οριστική» επικράτηση του νεοφιλελευθερισμού.

Στη διερεύνηση της διαμάχης για το νόημα του παρελθόντος, η οποία